

Sv. Benedikt, Oldřich, nebo Prokop?

K otázce polohy středověké brněnské mincovny a její souvislosti se starobrněnskou kaplí sv. Prokopa

Dana Zapletalová – Marek Peška

V předchozím čísle Archeologických rozhledů se *Libor Jan (2004)* vrátil ke svému článku „Kdo byl *Cruciburgensis monetae magister?*“ (*Jan 1988*), aby zhodnotil, v čem za oněch 16 let bádání pokročilo. Posun nastal zejména v názoru na osobu mincmistra, kdy se L. Jan přiklonil k výkladu *Jiřího Doležela (2001)*, a poté v názoru na lokalitu *Crux, in Cruce*, kterou s pokračujícími bádáními nad dějinami johanitského řádu místo na Staré Brno lokalizoval do Mutěnic (*Jan – Jesenský 1996*). Vyjadřuje se ještě k dějinám Krucemburku, popř. k jeho možné spojitosti s Jindřichem Kreuzburgerem. Pro nás bude však důležitější další otázka, kterou L. Jan rozvíjí, a to otázka polohy brněnské mincovny.

Poté, co do dějin Starého Brna přestala zapadat lokalita *Crux*, soustředil se Libor Jan na tzv. zakládací listinu třebíčského kláštera, resp. třebíčskou vsuvku do textu Kosmovy kroniky. V pertinenční formulí ve vsuvce citovaného deperdita (tzv. Oldřichova chirografu, ať již listiny, či aktu), tedy ve výčtu donací, jež obdržela nová fundace v letech 1101–1104 od svých zakladatelů, jsou pasáže týkající se Brna: „*locum in luco prope castrum Brenense sancti Benedicti*“ a „*VIII. forum Brnen et thabernarium, centum denarios a moneta ad capellam sancti Benedicti*“.

Přes určitý posun v názorech v závěru svého textu Libor Jan v podstatě opakuje jádro hypotézy z roku 1988, když konstatuje, že na brněnském hradě existovala ve 12. století kaple (kostel) sv. Benedikta, úzce spojená s tamní mincovnou a správou mince. Odtud údajně dostávali určitý plat benediktini z Třebíče, kteří celý hrad označili podle patrocina tohoto dominantního kostela. Ten měl na počátku 13. století získat nové patrocium sv. Prokopa a zřejmě z dřívějšíka měl mít i zasvěcení sv. Oldřichu. Jeho představení hráli údajně i nadále významnou roli ve správě mince v brněnském údělu, resp. kraji (*Jan 2004*, 398–399).

Libor Jan sám přiznává, že původní článek, jehož inspirátorem byl Tomáš Krejčík, byl záměrně koncipován tak, aby vyvolal diskusi o třech problémech, z nichž dva se týkají přímo Brna a jejich řešení se bez zapojení archeologických pramenů dnes již neobejde. Připojujeme se tedy k diskusi, neboť problematika, kterou se L. Jan pokusil řešit, je mnohem složitější, a to jak co se týče dějin brněnského hradu a benediktinského proboštství Na luhu, tak dějin kaple sv. Prokopa a mincování v Brně.

Kaple sv. Prokopa a Oldřicha a její význam v dějinách Brna

Při záchranném archeologickém výzkumu na křižovatce ulic Křížová a Václavská na Starém Brně (*Holub et al. 2004b*, 67–69; *Zapletalová – Peška v tisku*) v roce 2003 se podařilo získat zásadní informace právě k dějinám kaple sv. Prokopa. Výzkumem byla zachycena vrcholně středověká ohradní zdiva hřbitova a v malé míře i základy vlastní svatyně. Zdiva byla stavěna lomovou technikou se snahou o vyrovnaný líc. Byla spojována nápadně růžovou velmi hrubou písčitou maltou, ke stavbě byl použit výhradně slepenec a pískovec Old-Red, ojedinele pak i fragmenty maloformátových cihel (4,5 x 11 x ? cm). Všechna zmíněná vrcholně středověká zdiva mají naprosto shodný charakter a představují jednu stavební fázi. Charakter zdiva a malty je velmi blízký některým zdívům nejstarší fáze výstavby dominikánského kláštera v Brně, datované do 30. let 13. století (*Peška 2002*). Pro datování zdív jsou však rozhodující další dvě skutečnosti. Do základu jižní ohradní zdi byl sekundárně zazděn okraj zásobnice datovatelné do 13. století. U této zdi a poté ještě u východní ohradní zdi se dále podařilo doložit, že byly založeny až do vrstev z počátku a z 1. poloviny 13. století. Jiná zdiva, jež by bylo možno datovat do období středověku, natožpak raného, výzkum v okolí křižovatky nedoložil. Nejsou zde ani doklady pohřbívání pro mladší dobu hradištní. Přítomnost kulturních vrstev či objektů z mladší doby hradištní (zde 2. polovina 10. – 12. století) a z 1. poloviny 13. století v nevelké vzdálenosti od pozdější sakrální stavby svědčí spíše pro sídlištní než pro sakrální využití prostoru.

Navíc tyto vrstvy neobsahovaly žádné fragmenty malty, které by alespoň nepřímou dokládaly existenci starší zděné stavby v blízkém okolí, chybějící z nich i doklady sekundárně uložených lidských kostí (*Zapletalová – Peška v tisku*).

Kostel sv. Prokopa s nejvyšší pravděpodobností neměl raně středověký původ, a nemohl tak mít ani starší patrocínium sv. Benedikta. Zmínka v třebíčské vsuvce se ho tedy netýká.

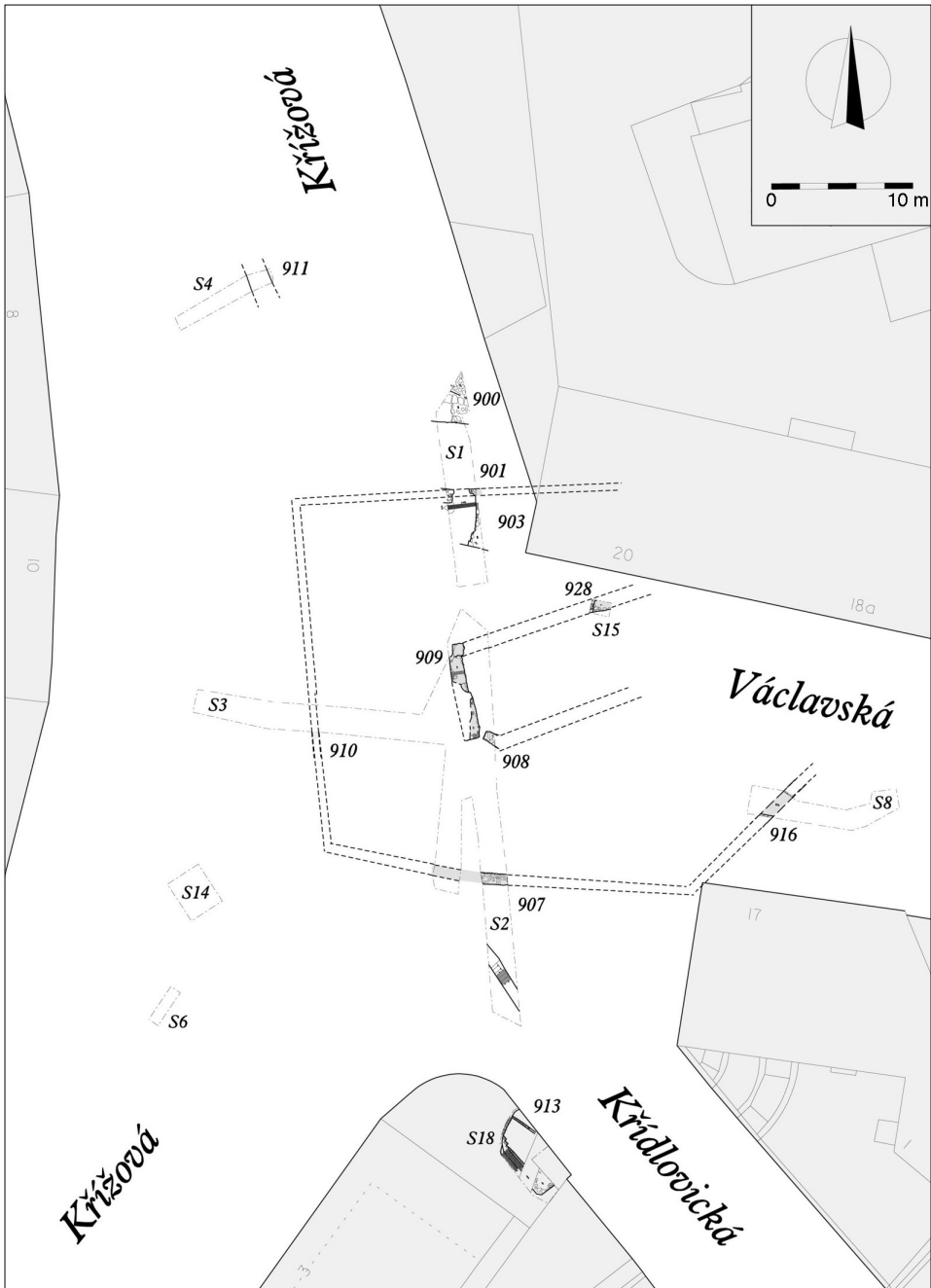
Složitější je i vztah kostela sv. Prokopa k mincovnictví. Spojení kaple s mincovními právy totiž netrvalo kontinuálně, ale zřejmě jej bylo dosaženo díky osobě prvního držitele, brněnského notáře zmiňovaného v tzv. menším privilegii pro Brno (*CDB IV.1*, s. 79–87, č. 17). Zmínku „*qui habuerit capellam sancti Procopii et monetam*“ vykládali a vykládají různí badatelé různě (např. *Šujan 1902*, 83; *Bretholz 1911*, 46; *Pošvář 1952*, 18–19; *Hurt 1972*, 224; *Flodr 1993*, 26). J. Pošvář (*1952*, 19) z ní vyvodil písařství mince. Učinil tak s přihlédnutím k formulářové písemnosti z doby Přemysla Otakara II. (*RBM II*, s. 1016, č. 2337; *Sulitková 1995*, 49), neboť se již dříve (*Šebánek 1950*, 18–19) brněnskému notáři přisuzovalo provinciální berní písařství. Ze zmíněného formuláře však nelze zjistit souvislost s kaplí sv. Prokopa, ani určit, komu byly oba úřady svěřeny. Pravděpodobně k povinnostem brněnského notáře patřila také služba v markraběcí kanceláři, příležitostně snad i v kanceláři biskupské a královské, jak by ukazoval případ brněnského písaře Konráda, doloženého v úřadě v letech 1222–1239, tedy krátce před první zmínkou o kapli sv. Prokopa a jejím správcem (*Šebánek a Dušková 1961*, 77) nevyplývali u Konráda souvislost s rukou P3 = V35 = R15, doloženou v listinách markraběte Přemysla, biskupa Roberta i krále Václava I.).

Jak dlouho spojení kaple s mincovnictvím trvalo, popř. zdali disponovali obojím, tedy kaplí a mincí, i další brněnští notáři (např. *Simon*, arciděkan břeclavský z roku 1264, *Petrus scriptor* z roku 1262, či *Cunradus, scriptor de Brunna* k roku 1281; *CDB V.1*, s. 619–620, č. 416; *CDB V.1*, s. 522–523, č. 351; *RBM II*, s. 536–537, č. 1240), není známo. Prameny o kapli mlčí až do roku 1288 (*CDM IV*, s. 353–354, č. 276), kdy ji držel královský protonotář Velislav. U něj, pokud je nám známo, není doložena mincovní aktivita, spíše vztah k zemským deskám (*Sulitková 1995*, 55, pozn. 6). Po roce 1300 by také případná starší práva k minci ztratila na významu. K roku 1314 je doložen správce Budislav, děkan olomoucký (*CDM VI*, s. 54–55, č. 77) a v letech 1319–1321 Jan z Brna řečený Volek, probošt vyšehradský a kancléř království českého (*CDM VI*, s. 116–117, č. 146; s. 120–121, č. 154). Roku 1321 přešlo patronátní právo kaple na Elišku Rejčku (*CDM VI*, s. 140–141, č. 185; s. 159–160, č. 215; s. 160, č. 217) a roku 1323 na nově založený klášter cisterciáček (*CDM VI*, s. 184–185, č. 248; s. 230, č. 296; s. 339–340, č. 443). Roku 1327 klášteru obnovil Jan Lucemburský všechna práva kaple sv. Prokopa a udělil mu právo jmenovat examinatora mince a urbury na Moravě, notáře královské berně v brněnském kraji a notáře brněnské cúdy, jenž by měl zemské desky se všemi právy (*CDM VI*, s. 263–264, č. 337).

Na tento akt sice lze pohlížet jako na znovuoživení starších práv, jež kaple již někdy měla, jeho skutečný význam však není třeba přeceňovat. Nabízí se totiž otázka, nakolik bylo právo jmenovat examinatora pro Moravu starobrněnskému klášteru cisterciáček vůbec k užítku, když se podle dnešního stavu bádání v 1. polovině 14. století na Moravě mince nerazila (*Sejbal 1997*, 163–164). Je zároveň známo, že právo jmenovat písaře cúdy a zemských desk klášter po roce 1348 pozbyl ve prospěch svatopetrské kapituly a pravděpodobně nebylo v praxi nikdy uplatněno (*Šebánek 1950*, 47–48; *Jan 2000*, 73–74), takže můžeme předpokládat, že ani platnost ostatních práv získaných roku 1327 netrvala příliš dlouho. Po roce 1349 měl pravomoc jmenovat nejvyšší zemské úředníky markrabě Jan Jindřich (*Mezník 2000*, 45).

Přínejmenším po roce 1300 nemohl být správce sv. Prokopa pověřen správou mincovnictví v Brně ani jinde na Moravě. Mincovní práva tedy nebyla s kaplí mezi léty 1243 a 1327 spojena kontinuálně. Lze vznést i otázku, bylo-li opravdu po celou dobu mezi léty 1243 a 1327 spojeno s kaplí sv. Prokopa zemské písařství. K roku 1288 je totiž držitelem kaple královský protonotář Velislav, téhož roku máme však v Brně prakticky ve stejné době doloženu působnost notáře Kristiána, jenž by jako provinciální písař připadal v úvahu (*CDM IV*, s. 350–351, č. 272; *Jan 2000*, 74).

Podíváme-li se na bezpečně známé držitele kaple před rokem 1321, vidíme, že každý zastával poněkud jiné úřady, a disponoval tak různým majetkem a pravomocemi. Spojoval je však kněžský

Obr. 1. Staré Brno, zachycené pozůstatky kostela sv. Prokopa s přilehlým hřbitovem. 928, 908 – středověké základy kostela, 909 – základ barokního průčelí kostela, 901, 907, 910, 916 – základy středověké ohradní zdi hřbitova, 900, 903, 911, 913 – základy staveb z 18. a 19. století.

stav či přímo kanonikát u některé z kapitul (doložený u Velislava, Budislava i Jana; u brněnského notáře se předpokládá kněžství) a vztah k zeměpánovi, v případě Budislava a Velislava pak k olomouckým biskupům. Kaple sv. Prokopa měla tedy kromě farních práv, o něž posléze přišla ve prospěch kostela sv. Václava, především funkci beneficia pro významné osoby kněžského stavu, často působící v důležitých zeměpanských úřadech či přímo v královské kanceláři. Tak jako se měnili správci a jejich pravomoci související s jejich úřady, lze předpokládat (a v případě Velislava i doložit), že nebyly zcela konstantní ani majetky a práva související s kaplí sv. Prokopa, přestože informace máme k dispozici velmi kusé. Otázku farní funkce a patrocinia zde ponecháváme stranou, byla již řešena na jiném místě (*Zapletalová – Peška v tisku*).

Ze všech výše uvedených důvodů se přikláníme k názoru, že kaple sv. Prokopa měla poněkud jiný historický význam, než jaký jí přiřklo dosavadní bádání. Úloha kaple sv. Prokopa v dějinách Brna a Moravy byla v minulosti přeceněna. Rozhodně ji nelze vysvětlovat tak, že se k ní, potažmo ke Starému Brnu, ještě v 1. polovině 14. století vázaly důležité zeměpanské úřady, a vyvozovat z toho tradici a kontinuitu centrálních funkcí až do raného středověku (*Chaloupka 1965; Pošvář 1952; Hurt 1972; Sulitková 1993; 1995; Jan 1988 ad.*). S jistotou ostatně nemůžeme tvrdit ani to, že kaple byla spojena s některým úřadem po celé období mezi první zmínkou a rokem 1327.

Problém brněnské mincovny

Co se týče raně středověké mincovny, její poloha se s jistotou nebudě odvíjet od kostela sv. Prokopa, ale spíše od lokalizace hradu brněnských údělných knížat. Pokud by se nacházel na Starém Brně, což je vzhledem k nálezu mladohradištního opevnění pravděpodobně (*Cejnková – Loskotová 1993; Zatloukal 2000a; 2000b*), mohla by se v jeho prostoru či bezprostřední blízkosti pochopitelně nacházet i mincovna brněnských údělníků. I když se vyskytují tendence klást hrad brněnských údělníků jinam než na Staré Brno (*Konečný 1995/1996; Zřídka Veselý 1998*), další doklad nesporné mladohradištní fortifikace, která by časově odpovídala písemným pramenům k dějinám brněnského hradu, z území celého dnešního statutárního města Brna prozatím chybí. Knížecí ražby brněnských údělníků jsou doloženy po polovině 11. století přibližně až do poloviny 12. století, s jistotou za Oldřicha a pak zřejmě ještě za Vratislava, snad i v době, kdy brněnský úděl spravovali Ota II. a Václav (*Šmerda 1996, 18–19; Sejbal 1997, 94*). V průběhu 1. poloviny 13. století se začínají razit moravské denáry fenikového typu, s jejichž objevem se lze uvažovat o znovuoobnovení ražby v Brně (*Sejbal 1997, 121*). Každopádně se v mincovních nálezech projevuje určitý hiát, který pravděpodobně není vůbec náhodný, ale zřejmě odráží krizi brněnského údělu ve 2. polovině 12. století a může svědčit o přerušování mincování. V úvahu tak pro Brno přichází nejen časová, ale i prostorová diskontinuita mezi mincovnou raně středověkých údělníků a vrcholně středověkou mincovnou.

Notář brněnský z menšího privilegia navíc není jedinou osobou, která ve své době disponovala právy k minci a měla vazby k Brnu. Zhruba ve stejném období jako on jsou zmiňováni další mincmistři. Doložení jsou k roku 1234 Bruno/Brumo jako *monetarius regis*, Wigand k roku 1239 a Štěpán k roku 1240. Poslední dva jmenovaní jsou doloženi v období, kdy se Bruno ještě vyskytuje v diplomatickém materiálu, a byl tedy naživu (citace viz *Flodrová 1995, 69–70; Sulitková 1995, 49–50*). O královských mincmistrech se nadto hovoří i v menším privilegii pro Brno. V literatuře se lze k roku 1247 setkat ještě s údajným mincmistrem Alramem či Arlanem, jenž byl podle jiné písemnosti k témuž roku zároveň brněnský rychtář (*Flodrová 1995, 70*). Nově však doložil *Jiří Doležel (2001)*, že se jedná o dvě osoby, Alrama a magistra mince s příjímím *Cruciburgensis*, jehož lze vysledovat v dalším diplomatickém materiálu a jenž pravděpodobně žádné těsnější vazby k Brnu neměl. Tomu by odpovídal i již dříve učiněný poznatek *Mileny Flodrové (1995, 70)*, že zmíněný Alram ani jeho příbuzní nejsou, s výjimkou oné ne nepochybné zprávy k roku 1247, v pramenech uváděni v souvislosti s mincovním podnikáním.

Z listinných zpráv nevyplývá jednoznačně, zda se mincovní aktivita, kterou jednotliví jmenovaní mincmistři vyvíjeli, odehrávala přímo v Brně, nebo na jiném místě. Předpokládá se však, že v Brně (*Sejbal 1997, 121*). Kromě zpráv o mincmistrech či mincovním notariátu (citace viz výše) se za další doklad považují znaky jednotlivých mincoven nad kutnohorskými šmitnami, mezi nimiž znak Brna

nechybí (Sulitková 1993, 49; Sejbal 1997, 163; kriticky k tomu již dříve Šebánek 1966, 89–90). Mince z tohoto období nelze však jednotlivým mincovnám přiřadit. Archeologickým dokladem mincování v Brně by mohl být i dosud nepublikovaný nález razidla z výzkumu v Jakubské ul. 4 (1991), podle určení Jana Šmerdy pozdní brakteátové ražby Václava II. z 90. let 13. století.

Poloha brněnské mincovny 13. století se dříve dávala do souvislosti s lokalizací domu mincmistra Brunona (Sulitková 1995, 49), v poslední době se však odvozuje spíše od polohy markraběcího domu, resp. pozdější mincovny markraběcí a městské (Flodrová 1995; 2000, 255–256; Sejbal 1997, 121). Připustíme-li, že správa brněnského královského mincovního regálu nebyla v 1. polovině 13. století vázána výhradně na kapli sv. Prokopa, jak by ukazovaly zmínky o dalších mincmistrech, zhruba současných brněnského notáře, ale že kostel spolu s ostatními majetky a výsadami měl funkci církevního benefícia, není důvod umisťovat ji na Staré Brno.

Co označuje tzv. třebíčská vsuvka do Kosmovy kroniky?

Formulace obou v úvodu zmíněných pasáží z třebíčské vsuvky podnitila již několik pokusů o výklad. Starší bádání, které tzv. zakládací listinu třebíčského kláštera považovalo za středověké falzum vzniklé koncem 12. století či po roce 1200 a zatížené interpolacemi, ztotožňovalo údaje s proboštvím v Komárově, neboť to bylo doloženo pravou listinou z roku 1225; někdy se uvažovalo také o existenci starší kaple sv. Benedikta a dodatečném vzniku proboštství teprve ke konci 12. století (např. Šujan 1902; Bretholz 1911; Dřímál – Peša 1969, 38; 1973, 283; Cejnková – Měřinský – Sulitková 1984, 256, 258–259; Zemek 1993, 99).

Se zcela odlišným výkladem přišel Libor Jan (1988). Vyvodil souvislost mezi mincmistrem s příjímím *Cruciburgensis*, johanitskou komendou *Crux*, Starým Brnem, brněnským tržištěm, brněnským hradem a kaplí sv. Prokopa, a to mu umožnilo lokalizovat na Staré Brno mincovnu. V nové souvislosti pak viděl i obě zmínky ze zakládací listiny třebíčského kláštera a interpretoval kapli sv. Benedikta jako kapli v prostoru brněnského hradu, po níž je hrad v listině pojmenován. Díky zmínce o minci pak vyslovil hypotézu, že se jedná o dřívější patrocinium kaple sv. Prokopa, jež v areálu hradu údajně stála.

Janovy závěry odmítl Lubomír Konečný (1995/1996, 15), jenž považoval kapli sv. Benedikta za svatyni třebíčského kláštera, a především Ludmila Sulitková (1993, 57–58). Ta interpretovala druhou zmínku doslovně, tedy že výnosy z brněnského trhu, krčmy a ražby mince mají plynout ke kapli sv. Benedikta, a ztotožnila ji ve shodě se starším bádáním s proboštvím v Komárově (tento názor zastává i R. Procházka 2000, 24–25). Další výklad přinesl Mojmír Švábenský (1993a, 89–90), jenž navrhl úpravu: *Sedlec, locum sancti Benedicti Inluco prope castrum Brnen*. Poté ji vyložil jako benediktinskou lokalitu „Na lúce“ poblíž hradu Brno. Z toho pak vyvodil, že to musel původně být buď majetek rajhradského kláštera, nebo že zde již byla benediktinská poustevna. Sám však přiznal, že jej tyto hypotézy zcela neuspokojují.

Nově se na tzv. třebíčskou vsuvku Kosmovy kroniky nahlíží v tom smyslu, že se nejedná o listinné falzum, ale o kronikářský zápis využívající buď starší listinné deperditum a další záznamy (Fišer 2001; 2002), nebo zpracovávající různé staré pamětní záznamy, akty (Bláhová 2002). Do opisu Kosmovy kroniky byl vložen někdy před koncem 12. století, pravděpodobně přímo v třebíčském klášteře (Bláhová 2002, 101–108; Fišer 2001, 64; 2002, 94; Wihoda 2000, 100). Lze v něm vysledovat několik chronologických vrstev donací. Každopádně vsuvka odráží stav klášterního majetku maximálně koncem 12. nebo na počátku 13. století (Bláhová 2002, 108), podle geografického řazení jednotlivých donací lze uvažovat, že vznikla v době, kdy ještě existovaly moravské úděly, tedy do počátku 70. let 12. století, popř. ještě za života Konráda II. Znojemského (Fišer 2001, 61–65; 2002, 94).

Rudolf Fišer (2001, 34), jenž se třebíčskou vsuvkou a původním obvěšením třebíčského kláštera podrobně zabýval, vysvětluje druhou pasáž jako nepřímou informaci, že se založením třebíčského kláštera byla založena kaple sv. Benedikta v areálu brněnského hradu, jenž je sám nazýván *castrum Brenense sancti Benedicti*. Nelze prý vyloučit ani změnu jejího původního patrocina (pokud by to byl pozdější svatý Prokop, patrocinií by jen hýřil). V každém případě byla prý kaple svěřena do péče třebíčského konventu a byl jí určen příjem 100 denárů z brněnské mincovny. K tomuto vysvětlení však

R. Fišera nepřivedl rozbor textu tzv. Oldřichova chirografu, ale citované studie *T. Krejčíka* (1998) a *L. Jana* (1988). Ostatních studií o počátcích Brna cituje R. Fišer minimum (*Cejnková – Měřínský – Sulitková* 1984; *Měřínský* 1995; *Skutil* 1993; *Zemek* 1993), přestože v době vydání jeho knihy byly již k dispozici novější, důležitější a podrobnější studie (za všechny alespoň *Cejnková* 1992; *Cejnková – Loskotová* 1993; *Procházka* 1993; *Procházka – Loskotová* 1999; *Unger* 1994; *Unger – Procházka* 1995; *Jan – Procházka – Samek* 1996; snad i *Procházka* 2000; *Doležel* 2000).

Nejnověji *L. Jan* (2004, 398–399) činí vše pro to, aby podpořil svou představu kaple sv. Benedikta a mincovny na brněnském hradě na Starém Brně. Navrhuje proto čist pasáže tak, že v ní nejde o sto denárů z mince, jež se mají dávat ke kapli sv. Benedikta, ale o sto denárů z mince, jež přísluší ke kapli sv. Benedikta, krátce řečeno z mincování s touto kaplí spojeného (z mince u kaple, z mince při kapli). Své argumenty v polemice s *L. Sulitkovou* (1993) se přitom snaží podepřít odvoláním na závěry *R. Fišera* (2001, 42, 57). Kruh se uzavírá. *L. Sulitková* také podle *L. Jana* nevhodně zvolila důkazy pro totožnění s komárovským proboštvím, v nichž je sv. Benediktem označen řád či řádový dům, zatímco v třebíčské vsuvce přímo kaple. Na závěr však *L. Jan* s odvoláním na dosud nepublikované dílo *R. Fišera* přiznává, že snad původní kostel proboštví Na luhu přece jen měl zasvěcení sv. Benediktu. To ale údajně nedokazuje jeho totožnost se svatyní stejného zasvěcení v areálu hradu. Existenci proboštví Na luhu lze totiž podle *L. Jana* pro 1. polovinu 12. století předpokládat jen ztěžka a vzniklo nejspíše až někdy v průběhu 2. poloviny 12. nebo na přelomu 12. a 13. století. Poslední dva argumenty jsou napadnutelné přinejmenším proto, že u nich chybí jakýkoli odkaz na pramen či literaturu. U objektu, jehož počátky nejsou bezpečně známy, to rozhodně na závalu je. Existenci brněnského hradu a jeho hlavní svatyně ve 2. polovině 12. století, kdy vznikla třebíčská vsuvka, kupodivu *L. Jan*, opět bez jediné citace, připouští, přestože archeologicky představuje doba zániku starobrněnské opevněné lokality, popř. přesun centrálních funkcí a osídlení do prostoru pozdějšího města, problém dosud jednoznačně nevyřešený (*Cejnková* 1992; *Cejnková – Loskotová* 1993; *Unger – Procházka* 1995; *Procházka – Loskotová* 1999; *Procházka* 2000, 19–44; *Doležel* 2000, 172; *Borský – Černoušková* 2003, 4–14; *Holub et al.* 2003b; 2004a) a historikové připouštějí, že z písemných pramenů není jasné, zda ke konci druhé třetiny 12. století vůbec ještě existoval brněnský úděl (*Wihoda* 2000, 99).

Všechny vyjmenované novodobé pokusy o výklad třebíčské vsuvky mají společnou jednu vlastnost. K výsledkům archeologie přihlížejí maximálně v otázce lokalizace brněnského hradu. To ovšem dnes již zdaleka nestačí. Chceme-li argumentovat patrocinií, musíme k nim, nemáme-li se namísto vědecké práce dopouštět věštb, hledat takové sakrální objekty, které v době, kdy se příslušné patrocinium zmiňuje v písemných pramenech, mohly existovat.

Co tedy mohlo označovat patrocinium sv. Benedikta v tzv. třebíčské vsuvce? S jistotou si můžeme odpovědět, že v žádném případě ne svatyni, která vznikla až v průběhu 13. století. Sv. Benedikt z třebíčské vsuvky tedy nemohlo být starší zasvěcení starobrněnského kostela sv. Prokopa, byt by s ním byly v 1. polovině 13. století spojeny sebedůležitější úřady.

Jak by tedy s přihlédnutím k archeologickým pramenům, jež jsou k dnešnímu datu k dispozici, bylo možno interpretovat pasáže třebíčské vsuvky týkající se Brna? Teoreticky přicházejí v úvahu tři možnosti:

1. V tzv. třebíčské vsuvce se jedná o označení komárovského benediktinského proboštví a o jeho kapli, nebo alespoň o místo, na němž bylo proboštví založeno později.
2. Mohlo by jít o starší fázi některého z kostelů, u nichž je znám raně středověký původ.
3. Jde o dosud neznámý sakrální objekt, jenž se nedočkal 13. století.

Pokusme se nyní prověřit, která z těchto možností by při dnešním stavu poznání nejspíše připadala v úvahu. U druhé a třetí možnosti zohledněme hypotézu, že by se mělo jednat o kapli v obvodu brněnského hradu.

Jediný doklad mladohradištního dřevozemního opevnění, jehož stáří by odpovídalo zmínkám o hradu brněnských údělníků, je doposud doložen na Starém Brně (*Cejnková – Loskotová* 1993; *Zatloukal* 2000a; 2000b). Výzkumy, které toto opevnění zachytily, jsou sice publikovány jen předběžně a podrobnější výstupy autoři teprve připravují, z novějšího výzkumu je však k dispozici nálezo-

vá zpráva (*Zatloukal 2000b*). Pokusy lokalizovat hrad brněnských údělníků na jiné místo (*Konečný 1995/1996; Zřídka veselý 1998*) selhávají při současném stavu poznání na absenci dokladů soudobého osídlení a opevnění. Proto se přikláníme ke „starobrněnské“ hypotéze, s výhradou, že prozatím přesněji nedokážeme určit okolnosti vzniku a zániku tohoto opevnění ani jeho rozsah, a nejsme tedy schopni beze zbytku postihnout přesuny centrálních lokalit v rámci Brna.

Na Starém Brně by přicházela v úvahu spíše druhá možnost. Máme zde totiž doloženu rotundu s mladohradištním hřbitovem (*Cejnková 1992*). Tento kostel měl ovšem na počátku 13. století patrocinium P. Marie (*CDB II*, s. 391–393, č. 363; s. 393–397, č. 364; *Richter 1936; Pošváv 1952; Hurt 1969; 1972*). Jiné patrocinium ve starším období sice zcela vyloučit nelze, prameny k tomu však chybějí. Ostatní ve 13. století existující starobrněnské kostely jako případná kaple sv. Benedikta nevyhovují. Kostel Všech svatých a kostel při špitále sv. Ducha jsou měšťanská založení (*Dřímál – Peša 1973*, 261, 263–265; *Jan 1993; Procházka 2000*, 28, 92–95), kostel sv. Prokopa nemá raně středověký původ. Velmi pravděpodobně jej neměl ani kostel sv. Václava, jehož počátky nejsou známy. Na pravobřeží Starého Brna je totiž doloženo mladohradištní pohřebiště s počátky ve střední době hradištní, které je od kostela sv. Václava dosti vzdálené (*Novotný 1973; Matějčková 2000; Procházka 2000*, 26; *Holub et al. 2003a*, 86–87; *2004b*, 55). Z levobřežní části historického starobrněnského katastru další doklady mladohradištních pohřbů chybějí. Připustíme-li zde možnou existenci neznámé raně středověké svatyně, neměla by patrně farní funkci.

Pokud by kaple sv. Benedikta v třebíčské vsuvice označovala kapli v obvodu brněnského hradu na počátku 12. století, pak by se jednalo buď o starší fázi kostela v areálu starobrněnského kláštera s pozdějším patrocinium P. Marie, nejspíše přímo o rotundu, nebo o dosud nerozpoznanou sakrální stavbu, pravděpodobně bez farní funkce, jež se nedočkala vrcholného středověku a výraznějšího zaznamenání v písemných pramenech.

Podívejme se nyní, zda se v třebíčské vsuvice přece jen nemůže jednat o benediktinské proboštví Na luhu v dnešním Komárově. V první řadě se podobně jako u Starého Brna ptejme, je-li zde doložena nějaká raně středověká svatyně, která by mohla být funkčním předchůdcem nejstarší, románské fáze dosud stojícího kostela, vzniklé někdy okolo roku 1200 (nejnověji *Borský – Černoušková 2000*, 28). Po této stránce lokalita plně vyhovuje, neboť archeologický výzkum z let 1966–1976 doložil starší sakrální stavbu a snad i klášterní provizorium v jejím západním sousedství (*Cejnková 1977; 1978; Kudělka – Konečný – Samek 1981*, 55–57; *Borský – Černoušková 2000*; zde odkazy na starší literaturu a prameny, publikovány fotografie a plán z výzkumu D. Cejnkové). Obdélná jednoduchá svatyně s odsazenou segmentovou apsidou a provizoriem je bezpečně starší než stavba, jejíž základy využil vrcholně gotický presbytář, a stěžejí mohla být současná s nejstarší stojící fází kostela (*Cejnková 1977; 1978; Borský – Černoušková 2000*, 18–19; 28–31). Provizornímu charakteru by mohla nasvědčovat i konstrukce základů stavebních na hlínu (*Cejnková 1978*). Můžeme předpokládat, že provizorium a svatyně sloužily řádově po několik desetiletí, než je vystřídala nejstarší, dnes stojící stavební fáze.

Přestože byl komárovský kostel po dlouhou dobu považován za nejstarší v Brně, dějiny komárovského proboštví nebyly dosud monograficky zpracovány a větší pozornosti se jim nedostává ani v monografiích o Brně (*Šujan 1902; Bretholz 1911; Dřímál – Peša 1969; 1973*, 283–284; *Procházka 2000*, 24–25; *Kuča 2000*, 395–396). Co se počátků kláštera týče, v novější literatuře lze najít názory kladoucí jeho vznik již do 1. poloviny 12. století (*Kudělka – Konečný – Samek 1981*, 55–57; *Švábenský 1993a*, 86) a vedle nich se prakticky souběžně vyskytuje datace na konec 12. století, někdy dokonce i vročení k roku 1195 (*Hálová-Jahodová 1947*, 46; *Dřímál – Peša 1969*, 38, 74, 80, 135–136; *1973*, 283–284; *Cejnková – Stránský – Ustohal 1990*, 119; *Stehlíková 1990*, 127; *Skutil 1993*, 102; *Zemek 1993*, 99; *Kuča 2000*, 395–396; odtud zřejmě i *Jan 2004*). Mnohé citované práce, a to i některé novější, jsou bohužel ovlivněny Bočkovými falzy. Dějiny komárovského proboštví by si rozhodně zasluhovaly novější a podrobnější zpracování.

Kromě údajů třebíčské vsuvky bývá hypoteticky s komárovským proboštvím Na luhu spojován údaj hradištsko-opatovických análů k roku 1133, podle nichž byl neznámo kde vysvěcen kostel sv. Egidia (*Kudělka – Konečný – Samek 1981*, 55–57; *Švábenský 1993a*, 90; rezervovaně *Borský – Čer-*

noušková 2000, 21). Listiny z roku 1195 a 1197 (*CDM I*, s. 338–339; 362; s. 348–349, č. 372) jsou Bočkova falza (*Švábenský 1993b*, 264, listiny č. 12 a 14; u listiny č. 12 mylně určen klášter jako rajhradský). Nesporně pravé listiny, kde se uvádí probošt Arnold, pocházejí až z let 1225 a 1226 (*CDB II*, s. 261–266, č. 271; s. 286–287, č. 287). Z prvně citované pravé listiny vyplývá zároveň souvislost proboštví s třebečským kláštelem (*de capitulo autem nostro Trebecensi Arnoldus prepositus de Luha sancti Benedicti*). Probošt Havel, zřejmě Arnoldův předchůdce, se vyskytuje ještě ve svědění řadě dvou falz potvrzujících založení zábrdovického kláštera (*CDB II*, s. 391–393, č. 363; s. 393–397, č. 364). Jde o falza z prvé třetiny 13. století, snad odrážející obsah starších listin nebo alespoň aktů (*Hurt 1969*, 3–7). Prvé z falz není datováno, vzhledem ke zmínce o okolnostech svěcení však text mohl vzniknout až po 15. březnu 1211. Druhý falzum se hlásí do roku 1210, stav klášterního majetku v něm je však pokročilejší než v prvním falzu (*Šebánek 1932*, 2). Údaje jsou považovány za relativně věrohodné, neboť založení zábrdovického kláštera s částí majetků potvrzuje i pravá listina papeže Inocence III. z roku 1209 (*CDB II*, s. 77–78, č. 83).

Přesná doba vzniku komárovského proboštví tedy není známa a samotné písemné prameny dovolují usuzovat na dosti široký časový interval. Pozdní určení doby vzniku ke konci 12. či v prvních letech 13. století však dnes již není udržitelné, neboť tomu evidentně nenasvědčují výsledky archeologického a stavebně-historického průzkumu.

V úvahu by tak při dnešních znalostech připadala ještě další možnost interpretace obou pasáží třebečské vsuvky. Brněnský, Třebečský či Bretholzův rukopis jako celek vznikl v 15. století, přičemž opis Kosmovy kroniky obsahuje řadu chyb a nepřesností (*Fischer 2001*, 22; *Bláhová 2002*, 97–98). Samotná třebečská vsuvka, resp. třebečský opis Kosmovy kroniky, vznikla ve 2. polovině 12. století, nejpozději do roku 1225 (*Wihoda 2000*, 100; *Bláhová 2002*, 108), ale snad již v období 1156–1161/1162. Tedy za života Konráda II. Znojemského, ale již po smrti Vratislava Brněnského, rozhodně však v době, kdy ještě existovaly úděly (*Fišer 2001*, 63–64). Pasáže týkající se Brna byly již dříve považovány za zkomolené (*Sulíková 1993*, 58), resp. trpící vyšitím z vazby (*Švábenský 1993*, 90). Nelze tedy zcela vyloučit, že údaje o sv. Benediktu byly k údajům o nejstarší donací doplněny dodatečně při vzniku vsuvky a v pozdním opisu to již nelze dešifrovat (původní text by tak zněl: *locum in luco prope castrum Brenense a centum denarios a moneta*). Máme-li v prostoru komárovského proboštví doloženu raně středověkou sakrální stavbu, jež byla okolo roku 1200 vystřídána mladší svatyní, můžeme vcelku důvodně předpokládat, že proboštví Na luhu v době sepsání třebečské vsuvky již existovalo a její údaje se ho tedy týkat mohou.

Ke ztotožnění míst kromě patrocinia sv. Benedikta vybízí i formulace *locum in luco*. Označení proboštví sv. Benedikta Na luhu se vyskytuje v pramenech od první pravé zmínky do 15. století (*Slavík 1897*, 145). Zmínka o kapli sv. Benedikta v třebečské vsuvce nemusí být ztotožnění s proboštvím Na luhu na překážku. Nemusí totiž nutně hovořit o kapli zasvěcené sv. Benediktu, ale o kapli proboštví bez udání zasvěcení. Patrocinium sv. Jiljí se totiž výslovně nezmiňuje ani v opisu pečeti proboštví (*Sigillum ecclesie sancti Benedicti*), což je jinak jev u pečeti benediktinských proboštví běžný. Sv. Jiljí jako patron klášterního kostela je na ní pouze vyobrazen (*Stehlíková 1990*). Ani možnost původního zasvěcení kaple proboštví Na luhu sv. Benediktu není zřejmě zcela vyloučena (k takovémuto závěru nejnověji dospěl *R. Fišer* *lv tisku*; citováno podle *Jan 2004f*).

Pokud údaje třebečské vsuvky odrážejí přesun části původního obvěnění třebečského kláštera k brněnské filiále, pak ovšem benediktinské proboštví Na luhu, resp. jeho kaple, muselo vzniknout a být obvěněno v období, kdy se ještě v brněnském údělu razila mince. Při dnešních znalostech tedy někdy v 1. polovině či krátce po polovině 12. století. V úvahu přicházejí zejména brněnsí dědiční úředníci Oldřich († 1113) a Vratislav (1125–1129, 1130–1156; ražba mu přidělena hypoteticky), a snad i knížata spravující brněnský úděl dočasně, Ota II. a Václav (*Sejbal 1997*, 94; *Šmerda 1996*, 18–19). Další osudy brněnského knížectví po Vratislavově smrti, resp. osudy Vratislavových potomků nejsou příliš jasné (*Válka 1991*, 43; *Fišer 2001*, 63–64; *Bláhová 2001*, 636–637; *Žemlička 1997*, 356). Ze 2. poloviny 12. století zde také chybějí doklady mincovnictví (*Sejbal 1997*, 94–95; *Šmerda 1996*, 18–19). Hypoteticky tedy mohl komárovský benediktinský klášter vzniknout již krátce po založení třebečského kláštera. Zmínka o vysvěcení kostela sv. Jiljí k roku 1133 z hradištko-opato-

vických analů by tak nemusela být zcela beze vztahu k dějinám Brna, prokázat se to však zřejmě nepodaří. Proboštství mohlo přirozeně vzniknout i mnohem později, pravděpodobně však ještě před Vratislavovou smrtí roku 1156.

Závěr

Při vědomí, že obě „brněnské“ pasáže třebíčské vsuvky vysvětlovali různí badatelé různě, jsme se pokusili o další možný výklad, aniž bychom si činili nárok na jeho bezvýhradné přijetí. Oproti jiným autorům jsme však zohlednili výpověď archeologických pramenů. Přikláníme se ke ztotožnění patrocinia sv. Benedikta a místa *in loco* s proboštstvím Na luhu především z těchto důvodů: Proboštství bylo takto označováno od první bezpečně pravé zmínky do pozdního středověku a je u něj archeologicky prokázána existence zděné sakrální architektury před rokem 1200, i když přesnější dobu jejího vzniku se archeologicky stanovit nepodařilo. Můžeme však předpokládat její funkci řádově po desátý let, než ji vystřídala nejstarší dodnes stojící stavební fáze. Lze proto předpokládat, že proboštství existovalo v době, kdy vznikla třebíčská vsuvka, resp. opis Kosmovy kroniky. Souvislost proboštství s mateřským klášteřem v Třebíči je doložena již v první bezpečně pravé listině.

Pokud bychom se za každou cenu drželi názoru, že sv. Benediktu byla zasvěcena kaple na brněnském hradě již v době založení třebíčského kláštera, pak činí obtíže její identifikace. Prozatím jediný známý objekt, který mohl existovat na počátku 12. století, a připadal by tak v úvahu, je starobrněnská rotunda. Ta, popř. její funkční nástupce, však na počátku 13. století měla zasvěcení P. Marii a případnou existenci staršího nedochovaného patrocinia či souvislost s třebíčským klášteřem není u ní čím doložit.

Vyloučena je souvislost údajů třebíčské vsuvky se starobrněnskou kaplí sv. Prokopa, jež vznikla až v průběhu 13. století. Lokalizace mincovny na Staré Brno připadá v úvahu v období, kdy máme doloženy ražby brněnských údělníků, za předpokladu, že se zde nacházelo jejich mocenské centrum. Myšlenku vrcholně středověké mincovny na Starém Brně, kontinuálně zde navazující na starší tradice, je již po našem soudu možno definitivně opustit.

PRAMENY A LITERATURA

Bláhová, M. 2001: Historická chronologie. Praha.

— 2002: Funkce a pramenná hodnota pamětních zápisů středověkých církevních institucí. Tak zvaná zakládací listina kláštera Třebíčského. In: L. Jan – P. Obžusta edd., *Ve stopách sv. Benedikta*. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči, Brno, 97–111.

Borský, P. – Černoušková, D. 2000: Brno – Komárov, kostel sv. Jiljí. Stavebněhistorický průzkum. Rukopis SHP v archivu Archaia Brno o. p. s.

— 2003: K stavebním osudům chrámu sv. Petra a Pavla, *Zpravodaj STOP* (časopis Společnosti pro technologii ochrany památek) 4, sv. 5, 4–23.

Cejnková, D. 1977: Raně středověký výzkum v Brně – Komárově. In: *Přehled výzkumů 1975*, Brno, 66–67.

— 1978: Pokračování výzkumu kláštera Na luhu v Brně – Komárově. In: *Přehled výzkumů 1976*, Brno, 81.

— 1992: Archeologický výzkum ve starobrněnském klášteři. In: *Forum brunense 1992*, Brno, 11–20.

Cejnková, D. – Loskotová, I. 1993: Archeologické výzkumy na Starém Brně, Brno v minulosti a dnes 11, 23–28.

Cejnková, D. – Měřinský, Z. – Sulítková, L. 1984: K problematice počátků města Brna, *Československý časopis historický* 32, 250–270.

Cejnková D. – Stránský, K. – Ustohal, V. 1990: Pečetidlo benediktinského kláštera Na luhu v Brně – Komárově. In: *Forum brunense 1990*, Brno, 119–125.

CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemie I ss. G. Friedrich – Z. Kristen – J. Šebánek – S. Dušková – V. Vašků – J. Bystřický edd. Pragae 1904 ss.

CDM: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae I–XV. A. Boczek – J. Chytil – P. v. Chlumecký – V. Brandl – B. Bretholz edd. Olomucii – Brunae/Brünn 1836–1903.

- Doležel, J. 2000:* K městskému zřízení na středověkém Brněnsku do roku 1411. In: *Mediaevalia archaeologica 2*. Brno a jeho region, Praha – Brno, 159–259.
- 2001: *Cruciburgensis monetae magister* a jeho místo v brněnských dějinách 13. věku, Brno v minulosti a dnes 15, 13–31.
- 2003: Brněnský měšťan Henning a brodský těžař Henning řečený Schutwein. K otázce jejich totožnosti, Brno v minulosti a dnes 17, 13–40.
- Dřímál, J. – Peša, V. 1969:* Dějiny města Brna 1. Brno.
- 1973: Dějiny města Brna 2. Brno.
- Fišer, R. 2001:* Klášter uprostřed lesa. Dvě studie o třebíčském benediktinském opatství. Brno.
- 2002: K počátkům třebíčského kláštera (Poznámky k tzv. falzu zakládací listiny. In: L. Jan – P. Obšusta edd., *Ve stopách sv. Benedikta*. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči, Brno, 85–95.
- *v tisku:* Z dějin třebíčského benediktinského kláštera. Třebíč.
- Flodr, M. 1993:* *Iura originalia civitatis Brunensis. Privilegium českého krále Václava I. z ledna roku 1243 pro město Brno*. Brno.
- Flodrová, M. 1995:* „Královský“ a „markraběcí“ dům v Brně, Brno v minulosti a dnes 13, 65–89.
- 2000: Brno v době Lucemburků. In: *Moravští Lucemburkové*. Forum brunense 2000, Brno, 253–282.
- Hálová-Jahodová, C. 1947:* Brno. Stavební a umělecký vývoj města. Praha.
- Holub et al. 2003a:* Holub, P. – Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Zapletalová, D. – Zúbek, A. 2003: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2002. In: *Přehled výzkumů 44*, Brno, 101–121.
- Holub et al. 2003b:* Holub, P. – Merta, D. – Peška, M. – Zúbek, A. 2003: Poznámky k historické topografii Dominikánského náměstí, Brno v minulosti a dnes 17, 41–77.
- Holub et al. 2004a:* Holub, P. – Kolařík, V. – Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Zapletalová, D. – Zúbek, A. 2004: Systematický archeologický výzkum města Brna. In: *Forum urbes medii aevi I*, Brno, 57–97.
- Holub et al. 2004b:* Holub, P. – Kolařík, V. – Merta, D. – Peška, M. – Zapletalová, D. – Zúbek, A. 2004: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2003. In: *Přehled výzkumů 45*, Brno, 39–95.
- Hurt, R. 1969:* Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Brně-Zábřdovicích. Příloha Vlastivědného věstníku moravského 21. Brno.
- 1972: O poloze starého kostela Panny Marie, *Časopis Moravského muzea 57 – vědy společenské*, 221–229.
- Chaloupka, G. 1965:* K nejstarším dějinám Starého Brna, Brno v minulosti a dnes 7, 142–150.
- Jan, L. 1988:* Kdo byl *Cruciburgensis monetae magister*?, *Folia numismatica 3*, 23–30.
- 1993: Účet starobrněnského špitálu z roku 1367. In: *Forum brunense 1993*, Brno, 9–20.
- 2000: Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy. Brno.
- 2003: Úřad správy mince a písařství berně v době krále Václava II. In: T. Dvořák – R. Vlček – L. Vykoupil edd., *Milý Bore... Profesoru Ctiboru Nečasovi k jeho sedmdesátým narozeninám věnují přátelé, kolegové a žáci*, Brno, 27–33.
- 2004: *Causa Cruciburgensis monetae magister* revidiva, *Archeologické rozhledy 56*, 393–400.
- Jan, L. – Jesenský, V. 1996:* K funkci a stavební podobě johanitských komend na Moravě, *Průzkumy památek III/2*, 75–86.
- Jan, L. – Procházka, R. – Samek, B. 1996:* Sedm set let brněnské kapituly. Brno.
- Konečný, L. 1995/1996:* Počátky Brna ve světle nejnovějších poznatků. In: *Forum brunense 1995/1996*, Brno, 7–20.
- Krejčík, T. 1995:* Mincovnictví Konráda I. v Brně, Brno v minulosti a dnes 13, 176–185.
- 1998: Problémy moravského mincovnictví v 12. století. In: *Peníze v proměnách času. Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae 2*, Ostrava, 35–39.
- Kuča, K. 2000:* Brno – vývoj města, předměstí a připojených vesnic. Praha – Brno.
- Kudělka, Z. – Konečný, L. – Samek, B. 1981:* Výzkum románské architektury na Moravě II, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 30 – řada uměnovědná F25*, 55–62.
- Matějčková, A. 2000:* Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno – město). In: *Přehled výzkumů 41 (1999)*, Brno, 153.
- Měřínský, Z. 1995:* Úvodem – Brno mezi léty 1091–1243, Brno v minulosti a dnes 13, 9–12.
- Mezník, J. 2000:* Jan Jindřich jako markrabě moravský. In: *Moravští Lucemburkové*. Forum brunense 2000, Brno, 37–71.

- Novotný, B. 1973: Slovanské osídlení a hroby z pozdní doby hradištní na Starém Brně (okr. Brno). In: Přehled výzkumů 1972, Brno, 66–67.
- Peška, M. 2002: Brno – Nová radnice, II. etapa. Nálezová zpráva v archivu Archaia Brno o. p. s., č.j. 36/02.
- Pošvávř, J. 1952: Kaple sv. Prokopa na Starém Brně a její význam v 13. a 14. století, *Vlastivědný věstník moravský* 9, 17–21.
- Procházka, R. 1993: Archeologie k počátkům středověkého města Brna, *Brno v minulosti a dnes* 11, 29–53.
- 2000: Zrod středověkého města na příkladu Brna (k otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech). In: *Mediaevalia archaeologica* 2. Brno a jeho region, Praha – Brno, 7–158.
- Procházka, R. – Loskotová, I. 1999: K topografii a interpretaci předlokačního osídlení Brna, *Archaeologia historica* 24, 169–188.
- Richter, V. 1936: Z počátků města Brna, *Časopis Matice moravské* 60, 257–314.
- RBM: *Regesta diplomatia nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* I ss. K. J. Erben – J. Emler – B. Mendl – M. Linhartová – J. Spěváček – J. Zachová edd., Pragae 1855 ss.
- Sejbal, J. 1997: *Základy peněžního vývoje*. Brno.
- Skutil, J. 1993: Nejstarší patrocinia v Brně a na Moravě (diskuse), *Brno v minulosti a dnes* 11, 101–103.
- Slavík, F. A. 1897: *Brněnský okres. Vlastivěda moravská*. Brno.
- Stehlíková, D. 1990: Umělecko-historický rozbor pečeti kláštera Na luhu. In: *Forum brunense* 1990, Brno, 126–128.
- Sulítková, L. 1993: Brno v listinách do počátku institucionálního města, *Brno v minulosti a dnes* 11, 54–65.
- 1995: Několik poznámek k dějinám Brna ve 13. století (K původu brněnského patriciátu), *Brno v minulosti a dnes* 15, 46–64.
- Šebánek, J. 1932: *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských 1. Inventář pergamenů z let 1078–1471*. Brno.
- 1950: Listiny přibyslavické, *Časopis Matice moravské* 57, 1–58.
- 1966: Několik zpráv o mincovních a měnových poměrech v českých zemích ve 13. století ve světle diplomatickém. In: *Sborník I. numizmatického symposia 1964*, Brno, 84–91.
- Šebánek, J. – Dušková, S. 1961: Panovníká a biskupská listina v českém státě doby Václava I. *Rozpravy ČSAV – vědy společenské* 71, sešit 4. Praha.
- Šmerda, J. 1996: *Denáry české a moravské*. Brno.
- Švábenský, M. 1993a: Církevní poměry na Brněnsku před rokem 1243, *Brno v minulosti a dnes* 11, 86–93.
- 1993b: Osudy města Brna do roku 1243. Exkurs. Bočkova falza v CDM, v nichž jsou zmínky o Brnu, *Brno v minulosti a dnes* 11, 223–263.
- Unger, J. 1994: Jak vypadal kostel na Petrově ve 13. století, *Pravěk NŘ* 4, 289–295.
- Unger, J. – Procházka, R. 1995: Počátky katedrály sv. Petra a Pavla v Brně ve světle archeologických výzkumů 1991–1992, *Brno v minulosti a dnes* 13, 90–111.
- Válka, J. 1991: *Dějiny Moravy. Nová řada. Díl 1, svazek 5. Vlastivěda Moravská. Země a lid*. Brno.
- Wihoda, M. 2000: Přemyslovská Morava v dějinách českého státu. In: *Dějiny Moravy a Matice moravská*, Brno, 93–107.
- Zapletalová, D. – Peška, M. v tisku: *Nové poznatky ke starobrněnskému kostelu sv. Prokopa a jeho okolí*, *Brno v minulosti a dnes* 18.
- Zatloukal, R. 2000a: Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno – město). In: *Přehled výzkumů* 41 (1999), Brno, 152–153.
- 2000b: Staré Brno, kabelovod Křídlovická, Ypsilantiho, Poříčí, Vídeňská. Nálezová zpráva v archivu ÚAPP Brno č.j. 226/00.
- Zemek, M. 1993: Patrocinia – důležitý pramen k poznání vývoje města, *Brno v minulosti a dnes* 11, 94–100.
- Zřídka Veselý, F. 1998: Staré Brno a knížecí hrad, *Vlastivědný věstník moravský* 50, 3–13.
- Žemlička, J. 1997: *Čechy v době knížecí*. Praha.

St. Benedikt, Ulrich oder Prokop? Zur Lage der mittelalterlichen Brüunner Münze und zum ihren Zusammenhang mit der Altbrünner St.-Prokop-Kapelle

Im sog. Třebíč-Einschub der Chronik des Kosmas wird eine St. Benediktkapelle erwähnt, die *Libor Jan* (2004) zusammen mit der Burg der Brüunner Teilfürsten nach Altbrunn verlegt. Aufgrund der Erwähnung einer Brüunner Münze setzt er sie mit der späteren, zuerst zum Jahr 1243 erwähnten St. Prokopkirche gleich.

Diese Hypothese ist durch die Ausgrabung beider Autoren an der Stelle der aufgelassenen St. Prokopkirche an der Kreuzung der Gassen Křížová und Václavská in Altbrunn (2003) widerlegt worden. Es wurde eine Mauer der Kirche und die Friedhofsmauer gefunden. Die auffallende Farbe des Mörtels und die identische Zusammensetzung des Baumaterials zeugen davon, dass beide Mauern derselben Bauphase angehören. Die Mauern konnten aufgrund eines Keramikfragments aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts und aufgrund ihres stratigraphischen Zusammenhangs mit Schichten aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts sowie älteren datiert werden. Die Kirche ist somit im Verlauf der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts an einer Stelle mit älterer Besiedlung errichtet worden. Offensichtlich sehr kurz nach ihrer Entstehung erlangte sie das Pfarrecht und der Friedhof wurde ummauert. Die Kirche reicht jedoch nur in das Hochmittelalter zurück und konnte somit nicht das bei Kosmas (im sog. Třebíč-Einschub) erwähnte Patrozinium gehabt haben.

Gleichzeitig ist auch die Beziehung der Prokopkirche zum Brüunner Münzwesen bzw. zu den Schriften des Steueramtes komplizierter. Zwischen 1243 und 1327, als die Rechte der Prokopkirche erweitert und bestätigt wurden, lässt sich keine kontinuierliche Verbindung mit einem bestimmten Amt verfolgen, eher handelte es sich um ein Benefizium für Personen im Dienst des Landesherren. Zudem ist der Verwalter der Kirche nicht die einzige Person, die in Brunn über Rechte zur Münze verfügte (*Zapletalová – Peška v tiskulin Druck*). Eine andere Kirche im Raum von Altbrunn, aus dem 12. Jahrhundert kann auch nicht dem Hl. Benedikt geweiht gewesen sein.

Der Třebíč-Einschub spricht wahrscheinlich wirklich über eine Propstei Na luhu bei Komárov, die bereits zur Zeit der Entstehung der Chronik bestanden haben kann (vgl. *Fišer 2001; Bláhová 2002*). Archäologisch erwiesen ist nämlich eine Kirche mit Provisorium, die älter ist als die erste erhaltene Bauphase der örtlichen St. Ägidiuskirche. Diese ist aufgrund einer neuen baugeschichtlichen Untersuchung an die Wende 12. und 13. Jahrhundert zu datieren, und es ist davon auszugehen, dass das Klosterprovisorium um einige Jahrzehnte früher entstanden war (*Borský – Černoušková 2000*). Wir können erwägen, ob die Propstei noch zu der Zeit entstand und ausgestattet wurde, als die Brüunner Teilfürsten Münzen prägten, wahrscheinlich vor 1156 (*Šmerda 1996; Sejbal 1997*).

Die Hypothese von einer hochmittelalterlichen Münze in Altbrunn, die kontinuierlich an die Münze der Brüunner Teilfürsten anschließen würde, ist heute abzulehnen.

Deutsch von *Tomáš Mařík*